

RÓNAY LÁSZLÓ

„... végéhez közelít a kezdet”

KÁNYÁDI SÁNDOR: VALAKI JÁR A FÁK HEGYÉN

A könyvkiadásnak is ünnepe volt, hogy mód nyílt egy ilyen terjedelmű verseskötet megjelentetésére. Bár a költő gondosan „egyberostálta” eddigi termését, a válogatás terjedelme így is tekintélyt parancsol, s Kányádi Sándor olvasótáborának számos tagja bizonyára örömmel nyugtázza, hogy kivétel nélkül itt találhatja kedvenceit, hiszen ő azon ritka kivételek közé tartozik, akit olvasnak, szeretnek, s akitől idézni is szoktak. Semmiképp sem volna tanulságok nélkül, ha e népszerűség magyarázatát igyekeznénk megfejteni. Szerencsére maga a költő adja kezünkbe a kulcsot Bori Imrének ajánlott *Versék a vers körül* című ciklusában. *Széljegyzet lábjegyzettel* – ez ironikus nyitánya: „riszálják magukat / tetszetős / interjúkban riszálják magukat / európa boldog költői egymással / versenyezve a beállítás / különböző pózaiban alkotási / nyavalyáikkal traktálják / aki még traktálható / beszélnek beszélnek / egymásnak beszélnek // szárnyas csikaik megannyi / kérődző barom / nekem pedig savanyú a szőlő.” Bár a befejezés öniróniája némiképp enyhíti Kányádi Sándor helyzetértékelésének csüggesztő voltát, van ebben valami bezárkózó mozdulat, a világlírával szemben táplált gyanakvás, a változatlanhoz való ragaszkodás is. Ez persze nem csoda, hiszen Kányádi Sándor maga is változatlan lírikus, nincsenek nagy kilengései, váratlan fordulatai. Témái változnak, de a hangja, versépítkezése alig. Érthető, áttetsző, cseppnyi nosztalgiával gazdagító. Egy érzékeny lelkű 20. századi ember számlálhatja, mit veszített. S mivel e veszteség- és hiánytudat általánosnak mondható, gondolatait a sajátunkénak érezzük, s készségesen nyílunk meg mondanivalójára.

Egy pályatársáról írva gunyorosan említi „a kiherélt szavakat”, mintegy azt bizonyítva, hogy az életszerűség az ideálja. S mivel a civilizáció, a fejlődésnek mondott előrehaladás maga alá gyűri a természetet, annak egyre több jelenségét, tárgyát csak emlékeiként idézheti. Részben ez a magyarázata annak, hogy lírája a múltal idővel párhuzamosan mind nosztalgikusabb. Könnyeit a férfi szemérmével palástolja, s keserű, karcos helyzetdalokban igyekszik kiírni magából fájdalmát, az elveszejtett értékek láttán felparázsló indulatait. A világ értékrendjének összezavarodását látva mintha saját költészetében is olyan kifejezőmódot keresne, amely adekvát gyászos tapasztalataival. Gyakori átvonásai, töredezett, félbehagyott mozdulatai, növekvő indulatossága mind-mind olyan jelzések, amelyek akár az általa is emlegetett avantgárd irányába mutathatnának, ha gondolatai, kijelentései nem rendeződnének szigorú logika szerint. Az avantgárd – legalábbis fénykorában – egészen új látásmóddal tekintett a megváltozott világra s annak tárgyaira. Kányádi Sándor hagyományos beszédmóddal ad számot benyomásairól, és ez egészen természetes egy olyan lírikus esetében, aki tiszteli a múltat, s fájdalmasan nyugtázza eltűnését. A költőnek azonban megadatik, hogy versben őrizze, tegye maradandóvá mindazt, ami volt. A hatvanas évek végén egyre-másra születtek elődei és kortársait idéző portréi, amelyeken szinte kivétel nélkül a reménység színei az uralkodók. Ahogy *Kós Károly arcképe alá* jegyezte: „Falak omolhatnak, / kövek is váthatnak, / magaslik, nem porlad / a megtartó példa.” Ilyen példa Szilágyi Domokos is:

*szelek elálló lélegzete
az árván maradt
völgy felett
örökkön ismétlődő
fűgák egy néma orgonán
bőbarmat-verte szavak*

*mivel érdemeltük
mivel*

Az erdélyi magyar líra legszebb hagyományait idézi az e sorokkal záruló költemény. Távolokat nyit, balladás érzéseket kelt, s az árvaság keserű tudatát sugározza. „Ne gondold az önmagát öklendő történelemmel” – írja egyik versében. De vajon nem a történelem tárul fel e sorokból? S általában mindegyik olyan verséből, amelyben árvaságát panaszolja, vagy mentségért kapaszkodó ujjakkal nyúl valamelyik elődje felé, akiben a megtartó remény példáját érzékeli? Kányádi Sándor kivételes érzéssel játszatja bele leírásaiba is a történelemben élő, változásait végigszenvedő, a békésebbnek látott múltat elföldelő ember árvaságát. Verseinek váratlan zárlatai megnövelik az érzés terét, a pillanatba belesűríti a jelent és a múltat:

*a képeiket fölaggatták
a verseiket fölolvasták
kvartettet is játszottak volna
pedig csak hárman voltak*

*és álltak aztán
álldogáltunk mindannyian
kalaplevéve
akár egy temetésen*

(Verniszázs)

A történelem, az adott történelmi helyzet, de még a ciklusok keletkezéstörténete, a nekibuzdulás és a megoldás menete sem elhanyagolható jellegzetessége Kányádi Sándor kötetének. Mintha verseinek egyberostálásával is utalna erre: az időrendiséget bizonyos mértékig megbontja a gyerekversek besorolásával. Hosszan lehetne és kellene arról értekezni, hogyan viszonyulnak ezek a hazai líra hasonló céllal írt műveihez, de legalább ennyire fontos arra a kérdésre válaszolni, mit jelentett és adott a költő számára az a lehetőség, hogy a gyermeki képzeletvilágba helyezkedve szóljon – részint önmagáról. Mert ez az egész ciklus önvallomás is, s őszinteségét csak fokozza, hogy a költő a gyermek romlatlan tisztaságával, felfedező alapérzésével, kielégíthetetlen csodálkozásával tekinthet a világra. A hiteles és jó gyerekvers kikapcsolja teréből a felnőtt érzelmeit, amelyek majdnem mindig magasztosabbak, mögöttes jelentéstartalmuk is van. Sokszor a ritmus diktálja a mondanivalójukat, máskor azonban az a lényeges, hogy megjeleníti a gyerekségnek azokat az érzéseit, amelyek aztán a felnőttnak a valósághoz való viszonyát is meghatározzák. Bravúros ritmusjátékok mellett így jelenik meg Kányádi Sándor gyerekverseiben – még csak sejtelmes játékosággal – a magány szorongató érzése:

*Pacsirta zeng a magasban, gyűrűzik
bangjától a levegő; lüktető
kőröcskéek pengetik a nap
feszes sugarait.
Zeng, zeng a pacsirta, óceánra
menekült kis kalózkodó,
s azt sugározza egyre,
fáradhatatlanul,
hogy milyen rettenetes éjszakánként
egy magányosan didergő kőkénybokor
alján virrasztani.*

(Pacsirta)

Gyerekkers volna ez „az óceánra menekült kis kalózkodó” vagy a hajnali magányos virrasztás didergető képével? Aligha válaszolhatnánk egyértelműen a kérdésre. Az azonban nyilvánvaló, hogy az ilyen típusú költeményekből fejlődik ki például az „Illyés Gyulának – odaátra” küldött *Krónikás ének* üzenete, amelynek az az érdekessége, hogy itt is egy modorba helyezkedik bele, csak éppen nem a gyermekébe, hanem a szekértábor hajdani vezérének költeményét idézi vissza. Ez a helyzetrajz félelmetes és hiteles válasza egy olyan költőnek, aki megélte a suttyomban „átállók” gyáva önfeladását, s hallja a megverték, csatát veszettek sírását, jajgatását, foguk csikorgatását. S megint egy találó, távlatos zárlat:

*ég már a szekértábor is
ég már a szekértábor is
a föld is ég
füstje a kék
egekben tova ködlik
potomság
a többit
megírja ha megírja más
zizegni kezd zizegni kezd
a hajdani
a majdani
kukoricás*

A gyerek- és múltidéző zsoltáros verseket az kapcsolja össze, hogy mindkét érzéskör megjelenítésére ősi költői megoldásokat alkalmaz a költő. A gyerekeknek a világról mesél, a felnőttben érzéseit tudatosítja. Persze hogy „beállna a gyerekek seregébe”, sajnos azonban a felnőtteknek már más meséket mond az élet, s alvás előtt már nem lehel arcukra biztonságot adó, szeretetet és védelmet sugalló anyacsókot... A költő immáron csak „legbelül” őrizheti mindazt, ami a képzelgésektől átszőtt gyerekvilágnak természetes, szinte megtapintható valóságeleme:

*... vannak vidékek viselem
akár a bőrt a testemen
meggyötörten is gyönyörű
tájak ahol a keserű
számban édessé ízesül
vannak vidékek legbelül*

(Előhang)

Minden magára valamit is adó költőnek az az egyik legfontosabb célja, hogy ezt a „legbelül” lappangó, érzésekkel, emlékekkel, gondolatokkal átszőtt világot valamiképpen életre keltse. S ahogy lépegetünk az időben, mind többször merül fel bennünk az a kérdés: visszatalálunk-e valahová, ahol szeretettel várnak, mint atyja a tékozló fiút, vagy behullunk a semmibe. Kányádi Sándor újabb verseiben is ez a kérdés fogalmazódik meg a legnagyobb erővel. Az *Aztán*, az *Abogy*, a *Távolodóban*, de a többi, 1994-ben és után írt költemény is újra meg újra az elmúlással, a személyes véggel szembesít, s közben az emberi egzisztenciába belopja az egész világ halállal való eljegyzettségének alapérzését:

*lassan az árnyak nőni kezdenek
fehéren mint valami nyírfák
végéhez közelít a kezdet
abogy azt már régen megírták*

előbb megköt a fény egy régi

*ablakra jégvirágul-dermed
biába próbál bár remélni
lyukat lebelni rá a gyermek*

*aztán az óra mutatója
eloston a számlap lefittyed
vetül a vágyott valóra
olyanná lesz-é milyenné bitted*

(Aztán)

Nyilván nem jelentenek gyökeres fordulatot Kányádi Sándor pályáján ezek az újabb versek, hiszen egész költészetét közérzet-megjelenítő megfogalmazások árnyalják. De ez az árnyalat mégis mintha mélyebb, tűnődőbb volna az eddigieknél. (*Magyar Könyvkiadó, 1997*)